

Harangozó, Lőrinc és Seregi korszaka

Amint 1945-ben megnyílt az Operaház és már lehetett előadást tartani, *Kodály Zoltán* bátorításával színre került *A csodálatos mandarin*. Még mindig nem az eredeti szövegkönyvvel, ugyanis *Harangozó Gyulának* a cselekményt egy távol-keleti hárembe kellett áthelyeznie. A háborúból magához térő országban a művészeti élet is felpezsdült, ekkor készítette Harangozó egyik legkiválóbb balettjét, az egyfelvonásos *Térzenét*. Minden benne volt, ami a stílusát jellemezte: vidámság, nosztalgia, amelyet jól szolgált *Johann Strauss* zenéje, sok tánc és csodálatos karakterek. 1948-ban járt Budapesten az utolsó nyugati alkotó, majd a határok lassan, de biztosan lezárultak, és kiépült a kommunista állam.

Míg e folyamat számtalan megpróbáltatással járt a társadalom számára, addig a balett többnyire profitált belőle. A Szovjetunióból érkező balettmesterek révén a magyar nézők is megismerhették a nagy orosz klasszikus alkotásokat (*A hattyúk tavát* és *A diótörő* teljes változatát) és a hősi, sokszor ideológiai tartalommal is bíró, úgynevezett dramobaletteket (*Párizs lángjai*). Ám ekkor vesztette el az Operaház a két világháború közt felépített balett-repertoárjának jelentős részét, ugyanis a szovjet mesterek nem ismerték el a Nyugaton haladónak vélt egyfelvonásos művek létjogosultságát. Így szinte csak történettel rendelkező, háromfelvonásos művek kerülhettek színre. A táncművészek és a növendékek a dupla fejadagoktól a szovjet ösztöndíjakig mindent megkaptak a kormányzattól, hiszen a baráti Szovjetunióban is így volt ez. A hirtelen kiszélesedő repertoárhoz nagyobb, jól képzett együttesre volt szükség. Ők részben *Nádasi Ferenc*, illetve az Operaház balettkiskolájából jöttek, amely hamarosan Állami Balettintézet néven alakult meg (1950). A sors fintora, hogy a közben betiltott mozdulatművészet igen sok korábbi harcosa kapott szerepet az intézmény vezetésében.

Harangozó Gyula 1950 és 1960 között állt balettigazgatóként a társulat élén, és közben jó néhány szép balettel ajándékozta meg a nézőket. 1951-ben az új igényeknek megfelelően egy nagyszerű cigányképpel bővítette háromfelvonásossá a *Csárdajelenetet Keszkenő* néven. Két évre rá készült a *Coppélia*, amely a mai napig a repertoár része. Noha *E. T. A. Hoffmannál* és általában a balett egyéb verzióiban a feltaláló gonosz embergyűlölő, addig Harangozó a saját maga számára egy szerethető, bogaras öregembert formált. Az igazi nagy esemény azonban *A csodálatos mandarin* 1956-os, még a forradalom előtti bemutatója volt. Ez a változat, amely sokáig érinthetetlen volt,

már az eredeti szövegek alapján készült. Mellbevágó volt a közönség számára a balettszínpadon újszerű történet, a zene és a tánc egysége, az amerikai nagyváros neonfényeinek villogása, *Bartók Béla* zseniális zenéjében az utca zaja. A Lányt *Lakatos Gabriella*, a Mandarint *Vashegyi Ernő*, míg az Öreg gavallért maga a koreográfus táncolta a premieren.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc alapjaiban változtatta meg a balett további életét, ugyanis az együttes jelentős része örökre elhagyta az országot. „A művész olyan, mint a madár. Ha kalitkába zárod, boldogtalan lesz, s ha lehetősége lesz rá, akkor elszáll. Ha viszont hagyod szabadon szállni, akkor mindig visszatér” – mondta a nagy magyar táncművész, *Dózsa Imre*. A kommunista kultúrpolitikát 1953-ban érte az első pofon, amikor a friss Kossuth-díjas, a Szovjetunióban tanult és a rendszer tenyerén hordozott *Kováts Nóra–Rab István* kettős disszidált. Őket követte a forradalom napjaiban a szólisták zöme: *Csinády Dóra*, *Pásztor Vera*, *Szarvas Janina*, *Müller Margit*, *Vashegyi Ernő*, *Ósi János* és még sokan.

Az elárvult együttest Harangozó Gyula próbálta feltölteni részben az Állami Balettintézet akkor végzett növendékeiből, részben a hivatásos néptáncegyüttesekből. A balettigazgatói pozícióban 1961-ben következett be változás, ugyanis *Lőrinc György* (1917-1996) követte Harangozót. Lőrinc, aki 1950-től a Balettintézetet vezette, mozdulatművész múlttal rendelkezett. Kiváló pedagógus és szervező volt, aki csekély sikerrel ugyan koreografálni is próbált, viszont vezetőként a balettegyüttes egyik legfényesebb korszaka kötődik a nevéhez. Azt mesélik róla, hogy ballonkabátjában és esernyőjével mindenhová bejutott és mindenkit meg tudott győzni arról, hogy adja oda a kiválasztott darabját az Operaháznak. Ez azért sem volt akkoriban egyszerű, mert a keleti blokk országaiban egyáltalán nem játszottak műveket nyugati koreográfusoktól, Lőrinc viszont pont ezek közül szerzett meg jó néhányat.

1971-től indult meg a nyugati alkotók műveinek sora *Frederick Ashton* kiváló balettkomédiájával, *A rosszul őrzött lánnyal*. A *Szilfidet* és az *Etüdüket* tartalmazó dán est az angol iskola után észak felé szélesítette a spektrumot. Mindez előjáték volt ahhoz, hogy *Maurice Béjart*-nak – a 20. század táncalkotó zsenijének – művei megjelenjenek itthon. Ezek a bemutatók nemcsak kulturális felpezsdülést hoztak, hanem mind erősebben kapcsolták be az Operaházat a nemzetközi vérkeringésbe. Szintén Lőrinc György érdeme, hogy a nagy szovjet együtteseken túl a finnek, a kubaiak, az észtek, *Alwin Nikolais*, *Antonio Gades*, *Maurice Béjart*, *Alvin Ailey* társulata is Budapestre látogatott, a sok világhírű szólistáról nem is beszélve. Az utolsó, Lőrinc által előkészített esemény *George*

Balanchine műveinek pesti bemutatója volt, de ekkor már *Seregi László* vezette az együttest. Olyan szólisták táncoltak a Lőrinc-érában, mint *Kun Zsuzsa, Orosz Adél, Lakatos Gabriella, Pártay Lilla, Kékesi Mária, Metzger Márta, Szőnyi Nóra, Pongor Ildikó*, illetve *Fülöp Viktor, Havas Ferenc, Róna Viktor, Dózsa Imre, Keveházi Gábor* és *Szakály György*.

Lőrinc György tudatos társulat- és repertoárépítő politikája természetesen azt is magában foglalta, hogy igyekezett megtalálni a jövő magyar tehetségeit. Közülük emelkedik ki *Seregi László* (1929-2012). A néptáncos múlttal rendelkező *Seregi* 1957-től lett az Operaház tagja, és néhány operai balettjét elkészítése után 1968-ban robbant be a köztudatba a *Spartacus* című balettjével. Már ebben megmutatkoztak zseniális vonásai: erős dramaturgiai érzéke, a partitúra saját igényeihez való alakítása, a látvány- és ötletcentrikusság. A koreográfia *Howard Fast* regénye alapján dolgozza fel a rabszolgalázadás történetét úgy, hogy közben nem a forradalom az igazi mondanivaló, hanem az emberi érzelmek és mozgatórugók.

[[Keretbe:

Hacsaturján és a budapesti *Spartacus*

A szívbeteg örmény zeneszerző örömmel érkezett meg a bemutató előtt, hogy segítsen a próbák során. Helyet foglalva a nézőtéren, felcsendült a zene, a partitúrájának legutoljára leírt száma. A zeneszerző a szívéhez szorított egy nedves zsebkendőt, majd teátrálisan felugrott, és elindult kifelé. Ez még három alkalommal ismétlődött meg a zenekari főpróba alatt. Legutoljára az Opera előtti szfinx szobornál érték utol, és vitték vissza a felháborodott komponistát. Hacsaturján a premieren a 35 perces taps és a fejség ellenére sem akart felmenni a színpadra meghajolni. Ekkor mellé lépett a szovjet nagykövet, és a fülébe súgott valamit. Ettől azonnal felpattant és boldogan fogadta az ünneplést a színpadon. Ma sem tudni, hogy pontosan mit mondott a nagykövet...]]

Két évre rá *Seregi* a *Bartók*-baletteket állította színpadra. 1972-ben mutatta be a *Sylvia* című balettkomédiát. A „színház a színházban” ötlettel élve az eredeti mitológiai történetet a balett keletkezésének korába helyezte át. 1975-ben készült el talán legabsztraktabb műve, a *Cédrus*, amelyhez *Csontváry* műveiből merített képi és hangulati ihletet. 1983-ig *Seregi László* töltötte be az Operaház balettigazgatói pozícióját. Ez az időszak kényszermegoldás volt mind

az együttesnek, mind Sereginek. Amint megszabadult az igazgatóság nyűgétől, ismét alkotni kezdett. 1985-ben mutatta be a zajos sikert kiváltó *Rómeó és Júliát*. Ezt folytatta az 1989-es *Szentivánéji álom* és 1994-ben *A makrancos Kata* – létrejött a Shakespeare-trilógia.

Seregi mellett *Fodor Antal* több egyfelvonásos balett után *A próba* című rockbalettel lett széles körben ismert, amelyet még számos produkció követett. *Pártay Lilla* alkotásai közül az *Anna Karenina* a legjelentősebb, és ma leginkább az ő művei képviselik a hosszabb lélegzetvételű magyar baletteket.

A rendszerváltozás évei a balettet sem kímélték, a méltatlan bérezés és a szűkülő lehetőségek jelentették ekkoriban a legnagyobb problémát. Az elmúlt húsz évből *ifj. Harangozó Gyula* igazgatói tevékenysége emelendő ki, aki megnyitotta az együttest a külföldi táncosok előtt, és számos kiváló balettel szélesítette a repertoárt (*Anyegin, Mayerling, és Forsythe-, Kylián-művek*). Édesapja örökébe lépve koreográfusként is bemutatkozott, *A Hófehérke és a hét törpe* című látványos gyermekbalettel.

Az elmúlt két évtized legjelentősebb táncművészei: *Hágai Katalin, Volf Katalin, Végh Krisztina, Popova Aleszja, Kozmér Alexandra* és *ifj. Nagy Zoltán, Solymosi Zoltán, Solymosi Tamás, Cserta József, Nagy Tamás, Oláh Zoltán és Bajári Levente*.